Вольга ІВАНОВА

Беларускі музей імя Івана Луцкевіча ў Вільні ў 1939—1941 гг.

У міжваенны час Беларускі музей імя Івана Луцкевіча ў Вільні быў адной з галоўных беларускіх навуковых і асветніцкіх устаноў за межамі Беларусі. Але да сённяшняга дня асобныя старонкі яго гісторыі малавядомыя. Асабліва гэта тычыцца становішча музея ў 1939—1941 гг.

ІВАНОВА Вольга Сяргееўна.

Дацэнт кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта БДУ, кандыдат гістарычных навук. Нарадзілася ў горадзе Асіповічы. У 2004 г. закончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. У 2009 г. абараніла кандыдацкую дысертацыю “Асабістыя архівы ў складзе Нацыянальнага архіўнага фонда Рэспублікі Беларусь". Працавала ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, ВНУ. Даследуе асабістыя архівы, тэорыю архівазнаўства, гісторыю архіўнай справы, вусную гісторыю. Аўтар каля 50 навуковых публікацый.

Гісторыі Бел руск г музея імя Ів н Луцкевіч ў Вільні[1] прысвеч н шм т публік цый, у якіх светлены сноўныя эт пы яго існ в ння: з п ч тку XX ст. д 1921 г. — д музейны перыяд і існ в нне прыв тн й к лекцыі Ів н Луцкевіч ў рэд кцыіі г зеты "Н ш нів "; 1921—1945 гг. — ул сн музейны перыяд, які можн п дзяліць н д в енны (1921—1939 гг.), с вецкі (восень 1939 г., лет 1940 г. — чэрвень 1941 г.), нямецк й куп цыі (лет 1941 г. — лет 1944 г.), ліквід цыйны (лет — восень 1944 г. — 30 ліпеня 1945 г.) эт пы. Апошні п слямузейны перыяд з 1945 г. — гэт лёс збор ў п сля ліквід цыі музея, пер мяшчэнне, п дзеі і піс нне собных яго ч ст к. З 1990-х гг. дбыв юцц перыядычныя спробы яго н вуков г вывучэння і рэк нструкцыі[2].

Музей умоўн можн п дзяліць н тры ч сткі: ул сн музей, бібліятэк і рхіў. Кожн я з іх пісв ецц , цэньв ецц і вывуч ецц собн музейнымі, бібліятэчнымі і рхіўнымі д следчык мі[3]. Для кожн й з іх вык рыстоўв юцц спецыяльныя мет ды трыбуцыі і рэк нструкцыі.

У 1939—1941 гг. дбыв л ся вялік я кольк сць п дзей, якія ў многім вызн чылі лёс музея д яго ліквід цыі ў 1944—1945 гг. Пыт нне фіцыйных уз ем д чыненняў музея з літоўскімі ўл д мі н йбольш поўн длюстр в ныя ў д кумент х Ак дэміі н вук Літвы, якой п дп р дкоўв ўся музей з к стрычнік 1940 г. п люты 1942 г.[4]. Ёсць собныя звесткі і ў фондзе ЦК КП(б)Б[5]. Прысвеч ныя яны пер в жн візіту фіцыйн й бел руск й дэлег цыі ў Вільню 15—19 м я 1941 г., у скл д якой ув ходзілі Янк Куп л і Якуб Кол с. Шэр г д кумент ў былі публік в ныя[6], с м п дзея святлял ся ў г зет х[7]. Вельмі в жнымі ў вывучэнні гісторыі музея гэт г перыяду з’яўляюцц ўсп міны яго т г ч сных кір ўнікоў Б.Гр бінск г , М.Пецюкевіч , Я.Шутовіч [8], ч стк якіх не публік в н я і з хоўв ецц ў с бістых фонд х гэтых дзеяч ў у Аддзеле рэдкіх кніг і рук піс ў Цэнтр льн й н вуков й бібліятэкі імя Якуб Кол с НАН Бел русі[9]. У пер ліч ных крыніц х фіксуюцц ф кты і дн ч сов пр дст ўляюцц розныя пункты гледж ння н лёс музея: літоўск й дзярж вы, С вецк й Бел русі, бел рускіх дзеяч ў у Вільні.

С вецкі эт п у гісторыі музея п ч ўся 19 вер сня 1939 г., к лі Вільню з нял Чырвон я рмія. Менш чым пр з дв тыдні, 30 вер сня, быў рышт в ны дырэкт р музея д ч су яго ств рэння Антон Луцкевіч. У гэты ж ч с рышт в лі і іншых бел рускіх дзеяч ў-сябр ў н вуков й р ды музея Ул дзімір С мойлу, Антон Нек нд -Трэпку, Вяч сл в

Б гд новіч , Янку П зняк і інш.[10]. Як сведчыць т г ч сны н меснік ст ршыні Бел руск г н вуков г т в рыств (БНТ), докт р Б лясл ў Гр бінскі, Антон Луцкевіч, від вочн , пр дб чыў рышт, т му п кінуў яму ключы д музея[11], ле п нейкіх прычын х з ст ўся ў гор дзе.

П сля пер д чы Віленшчыны Літоўск й Рэспублікі тут п ч лі дзейніч ць яе з коны. Згодн з кт м д 27 к стрычнік 1939 г. прыпынілі дзейн сць усе гр м дскія ўст новы, у тым ліку і БНТ. 13 снежня дк зным з сродкі БНТ быў прызн ч ны н меснік ст ршыні т в рыств , Б.Гр бінскі[12]. Дзейн сць музея спыніл ся, н дзвяр х доўг вісеў з мок, і, п сведч нні М р'ян Пецюкевіч , м л хто вед ў, у к го зн ходзяцц ключы. У гэты ч с Б.Гр бінскі рэгулярн сустр к ўся ў музеі з Юз ф м М цкевіч м і іншымі дзеяч мі для бмерк в ння бягучых пыт нняў: *"Скора, аднак, перарваліся нашыя спатканьні й спакойныя гутаркі: бальшавікі вярнуліся ў Вільню і пачаўся жудасны час арыштаў. Я два тыдні не начаваў дома, аж "чорны воран" перастаў курсаваць начамі па вуліцах Вільні"*[13].

Музей не дзейніч ў м ль год, і д ўст ляв ння ў Літве с вецк й ул ды ён пр цягв ў зн ходзіцц п д пек й Б.Гр бінск г . Х ця Літв был д луч н я д СССР у ліпені 1940 г., ктыўных дзеянняў дносн музея не пр водзіл ся д к стрычнік . Згодн з п ст нов й н рк м т светы ЛССР д 12 к стрычнік (п водле А.Юркевіч — 21 жніўня) польск е, бел руск е і яўрэйск е н вуковыя т в рыствы пер ходзілі ў п дп р дк в нне Інстытут літу ністыкі[14]. Але дп ведн лісту дырэкт р Інстытут , пр фес р Вінц с Крэве-Міцкявічус д 28 к стрычнік , трым ць доступ у музей было спр в й няпрост й, бо ключы зн ходзіліся ў НКУС, супр цоўнікі яког дм ўлял ся пер д в ць іх інстытуту. Б.Гр бінск г ў гэты ч с не р з выклік лі н допыты, і, п яго сведч нні, рхіў музея быў пер везены ў будын к НКУС н Ахвярн й вуліцы[15]. Вядом , што з музея былі з бр ныя нек торыя кнігі і рхівы, што д кл дн — невядом [16]. М гчым , ч стк спр в водных д кумент ў БНТ.

Інстытут літу ністыкі прызн чыў св йго пр дст ўнік для пр цы ў музеі — супр цоўнік ддзел з б ронен й кнігі Дзярж ўн й бібліятэкі імя Урублеўскіх (ув ходзіл ў скл д Інстытут) М.Пецюкевіч . Нов е кір ўніцтв вельмі хв ляв ў ст н музейных пр дмет ў, якія м глі з ст цц н зіму ў п мяшк ннях без цяплення. В.Крэве-Міцкявічусу д вялося звярт цц ў н рк м т светы з просьб й с дзейніч ць пер д чы м ём сці БНТ ц лк м у п дп р дк в нне інстытут , бо НКУС доўгі ч с не здым ў пяч ткі і н п ч тку д зволіў узяць толькі нек торыя рэчы з музея, п кінуўшы ў св ім р сп р джэнні бібліятэку, рхіў і с мі п мяшк нні[17]. Але ўрэшце фізічны доступ д музея быў трым ны, перш й спр в й нов г з г дчык М.Пецюкевіч было *"паліць ў печы, каб ратаваць экспанаты ад плесні і знішчэння"*[18].

11 снежня 1940 г., ужо з п ч тк м пр цэсу ўп р дк в ння музея, к місіяй з удзел м Б.Гр бінск г быў скл дзены кт б пер д чы больш з 250 друк в ных кніг, т кс м 14 кніг метрычных і звязкі кт ў у гіст рычны рхіў[19]. Н д лей В.Крэве-Міцкявічус выступ ў з вярт нне гэтых м т рыял ў у музей дзеля з х в ння яго цэл сн сці[20].

К місія т кс м зр біл піс нне рхіўн й ч сткі музея з 31 пункт . Кольк сн д кументы цэньв ліся п пк мі, звязк мі, скрынямі і к ш мі. Агул м рхіў утрымлів ў не менш з 250 суч сных рхіўных дзін к з хоўв ння. Д д ліся д кументы Бел руск г н цыян льн г к мітэт (к ля 30 спр ў), Бел руск г студэнцк г с юз ў Вільні (5 спр ў), Аб'ядн ння беларускіх студэнцкіх рг ніз цый у Пр зе (5 спр ў), Укр інск й н родн й рэспублікі (к ля 20 спр ў), д кументы *"з Каўнаса"* (не менш з 50 спр ў), т кс м к ля 40 розных неідэнтыфік в ных спр ў[21].

18 снежня 1940 г. к місія ў скл дзе К зіс Борут , докт р К зіс Беруліс і м гістр М.Пецюкевіч , якія пр дст ўлялі інстытут, т кс м Б.Гр бінск г і докт р Пётры Сергіевіч з боку музея з фікс в л ф кт яго пер д чы ў п дп р дк в нне Інстытут літу ністыкі і скл л дп ведны кт. У ім было з фікс в н толькі к ля 2,5 тыс. з інвент рыз в ных эксп н т ў і к ля 5 тыс. кніг. Гэт было зн чн менш д рэ льн г б'ёму м тэрыял ў[22]. Ім верн , пры скл д нні кт члены к місіі ф рм льн ск рыст ліся інвент рн й кніг й, у якую былі ўнесеныя д лёк не ўсе зборы. Кір ўніку музея М.Пецюкевічу было д зволен ўзяць н пр цу ч тырох супр цоўнік ў з ліку пр дст ўнікоў бел руск й інтэлігенцыі Вільні: м ст к П.Сергіевіч , які быў супр цоўнік м музея і д гэтуль, літ р турн г крытык і юрыст Янку Шутовіч , нумізм т Янку Бекіш , м ст цтв зн ўцу — літоўц Вл д с Дрэму, і двух тэхнічных супр цоўніц[23].

Тког вялік г і к мпетэнтн г шт ту, т кс м ст л г фін нс в ння музей не меў ніколі. У гэтым б чыліся шырокія м гчым сці для яго р звіцця. Т му пер ход музея п д п дп р дк в нне Інстытут літу ністыкі цэньв ўся, н прыкл д, Я.Шутовіч м як п дзея выключн ст ноўч я: *"Гэты савецкі перыяд існавання беларускага музею падчас Другой сусветнай вайны, можна сказаць, быў найшчэслівейшы. Музей перайшоў на дзяржаўнае ўтрыманне. У ім працавала 5 штатных работнікаў. Адно перашкаджала разгарнуць шырока работу… — гэта тое ж непрыгоднае для музею памяшканне, якое ён займаў ад пачатку свайго існавання"*[24]. У той ж ч с, быў стр ч ны нез лежны юрыдычны ст тус, які ўр тоўв ў яго д ліквід цыі ў п пярэднія ч сы пр з прынцыповую п зіцыю бр тоў Луцкевіч ў. 16 студзеня 1941 г. Інстытут літу ністыкі ўв йшоў у скл д Ак дэміі н вук ЛССР, музей трым ў н зву Бел рускі музей № 1 пры Ак дэміі н вук ЛССР і к нч тков ст ў яе структурн й ч стк й.

З невялікі пр меж к ч су д п ч тку Вялік й Айчынн й в йны ў чэрвені 1941 г. у музеі, п водле

спр в зд ч і ўсп мін ў М.Пецюкевіч , было зроблен вельмі шм т. П -перш е, ішлі вялікія п ступленні пр дмет ў, рхів ў і кніг п сля з крыцця шэр гу бел рускіх уст ноў, рышту, смерці ці эмігр цыі бел рускіх дзеяч ў. Музей, нягледзячы н змену ст тусу, з ст в ўся цэнтр м к мплект в ння д кумент мі і м тэрыял мі бел руск г п ходж ння. Сюды п ступілі рхівы Бел руск г студэнцк г с юз , Бел руск г к пер тыўн г б нк , с бісты рхіў Л.Дубейк ўск г і У.Т лочкі, этн гр фічны М.Пецюкевіч , шэр г рэч ў і вялік я кольк сць кніг і г зет з кніг рні "П гоня"[25].

Архіўн й ч стцы музея н рэшце был н д дзен н лежн я ўв г , яе ўзяў н   пр цоўку і н вуков тэхнічн е піс нне ("сегрэг цыю") М.Пецюкевіч. Д кументы былі п дзеленыя (сф нд в ныя) п ўст нов х, соб х (пісьменнікі, н вукоўцы, гр м дск п літычныя дзеячы), невялікіх к лекцыях (н прыкл д, улёт к), сф рмір в ныя ў дзінкі з хоўв ння і п дрыхт в ныя д   інвент рыз цыі і к т л гіз в ння. Інвент рн я кніг пр дмет ў п поўніл ся больш як н   дну тысячу з піс ў. Былі пр ведзены к нсерв цыйныя пр цы для фізічн г   з х в ння пр дмет ў. Музей узяў удзел у рг ніз цыі выст вы творч сці Янкі Куп лы, ініцыяв н й АН ЛССР,   т кс м з ключыў к нтр кт п   бмене дублік т мі з Дзярж ўн й бібліятэк й імя У.І.Ленін ў Мінску і Ур д в й бібліятэк й імя А.М.Горк г   БССР. У н вуковых мэт х музей н ведв лі супр цоўнікі Ак дэміі н вук БССР і ЛССР,   т кс м   бел рускія дзеячы культуры[26]. З   першую п лову 1941 г. тут п быв л   57 экскурсій[27].

У гэты ж ч с пр явіл ся і цік в сць бел руск г боку д збор ў. Т г ч сны кір ўнік Слонімск г музея, вядомы бел рускі п эт Сяргей Новік ў-Пяюн, п з мове ст ршыні прэзідыум   Вярхоўн г С вет БССР Нічып р Н т левіч 8—9 снежня 1940 г. п дрыхт в ў д кл дную з піску   б м тэрыял х музея. Ян грунт в л ся н п дст ве друк в н г   гляду, зроблен г А.Луцкевіч м у 1933 г.,   т кс м   с біст г зн ёмств С.Новік -Пеюн з музеем у 1930-я гг. Н   з ключэнне С.Новік-Пяюн пр п н в ў пер весці музей у Мінск: *"Беларускі народ у Заходняй Беларусі зносіў у скарбніцу культуры* [Музей. — **В.І.**] *ўсё, што было магчыма. Мы ўсе марылі, што музей гэты будзе беларускім рэспубліканскім нацыянальным музеем. Час ажыццявіць гэтыя мары прыйшоў. Беларускі нацыянальны музей з Вільні неабходна перавесці ў горад Мінск, сталіцу нашай ардэнаноснай Беларусі і ўліць яго ў рэспубліканскі музей"*[28]. Агляд С.Новік -Пеюн быў д сл ны с кр т ру ЦК КП(б)Б П нцеляймону П н м рэнку з п зн к й б не бходн сці к м ндзір в ння н вуков г   супр цоўнік   АН БССР для   зн ямлення з бягучым ст н м музея і ў перспектыве для яго пер д чы ў БССР.

У с к віку 1941 г. музей н вед ў т г ч сны рэкт р БДУ П рфён С віцкі. У   фіцыйным лісце д ст ршыні Вярхоўн г С вет   ЛССР Ю.П лецкіс ён звярнуў ув гу н   незд в льняючы ст н п мяшк ння музея (іншыя   спекты яго дзейн сці, у тым ліку   цэнк скл ду пр дмет ў і д кумент ў, не з кр н ліся). У д к з пр фес р В.Крэве-Міцкявічус скл ў п др бязную спр в зд чу   б дзеяннях Інстытут   літу ністыкі (п зней АН ЛССР) п выр т в нні збор ў і   ктыўных пошук х п мяшк ння не толькі ўл сн   для музея,   ле і для іншых уст ноў, што зн ходзіліся ў п дп р дк в нні АН ЛССР. Н   п мяшк нне ў б зыльянскіх мур х у гэты ж ч с прэтэнд в ў і Пед г гічны інстытут[29].

У кр с віку 1941 г. п водле р шэння Бюро ЦК КП(б)Б был   сф рмір в н я д волі пр дст ўніч я к місія, як я мусіл   спрыяць пер д чы музея БССР. Узн ч ліў яе с кр т р   ддзел   пр п г нды і   гіт цыі ЦК КП(б)Б Цім фей Г рбуноў. У к місію ўв ходзілі н родныя п эты Янк   Куп л   і Якуб Кол с, супр цоўнік АН БССР, літ р тур зн ўц Міх сь Л рч нк і д цэнт БДУ, гісторык Дзяніс Дудкоў[30]. 13—14 м я ўсім член м к місіі,   кр мя Д.Дудков , былі выд дзеныя п сведч нні і візы н   выезд, гэт кс м   як і кіроўцу пр дст ўніч г   лімузін   ЦК КП(б)Б (ЗІС 101" № 8683) В сілю Сід рцову[31].

Візіт бел руск й дэлег цыі ў Вільню ст ў д волі зн ч н й п дзеяй, сведч нні пр   якую з х в ліся дзякуючы ўдзелу ў ім н родных п эт ў. З Мінск   дэлег цыя выех л   15 м я 1941 г. Д рогу   піс ў у вершы Янку Куп л   1939 г.: *"Мінск, Маладзечна, Вільня... Як жа знаёмы шлях гэты! Змерыў яго я калісьці, як шукаў шчасця па светах…"* Шлях с пр ўды ішоў пр з М л дзечн . П д розе дэлег цыя з язджал   ў Жупр ны н   м гілу Фр нцішк   Б гушэвіч ,   т кс м ў Крэв . У Вільні спыніліся ў г сцініцы "Жорж". Вельмі шм т бел рус ў х целі п б чыцц   з Куп л мі і Кол с м[32].

16 м я   дбыл ся сустрэч   ў АН ЛССР, як я, н   думку Ц.Г рбунов , мусіл   д п м гчы   трым ць д моўлен сць н   пер мяшчэнне музея ў Мінск: *"Былі ў Літоўскай акадэміі навук. Тут быў зроблены для нас сапраўдны цэрэманіал. У 12 гадзін мы на машынах пад'ехалі да галоўнага ўваходу Акадэміі. Тут нам насустрач выйшаў стары, ніжэй сярэдняга роста, галава яго была пакрытая сівымі валасамі. З усмешкай на вуснах. Гэта быў прэзідэнт Акадэміі навук, вядомы навуковец Крэве-Міцкявічус. Ён павёў нас у раскошную залу паседжанняў… Прадставіў нас акадэмікам народны камісар асветы — літоўскі пісьменнік — Антонас Венцлова"*. Адн к выявіл ся, што пыт нне з Музеем *"літоўскае кіраўніцтва не магло вырашыць без меркавання Акадэміі навук, а ўся Акадэмія навук не магла вырашыць, не ведаючы меркавання трох братоў-акадэмікаў Біржышка. Ніводнага з Біржышак не было на паседжанні і паседжанне прыйшлося адкласці"*[33].

У гэты ж дзень п сля   беду музей н вед лі Куп л , Кол с і Венцлов   без Ц.Г рбунов . Вось як пр гэт   зг дв е М.Пецюкевіч: *"Пад'ехала легкавая машына пад уваход у Музей, з якой першым выйшаў Я.Купала, за ім Я.Колас і апошнім літоўскі пісьменнік Антонас Венцлова. Вельмі сардэчна яны прывіталіся з намі і я запрасіў гасцей у дырэктарскі кабінет, які ад*

Янка Купала, Якуб Колас, Цімафей Гарбуноў, дырэктар Віленскай беларускай гімназіі Мікола Анцукевіч, дырэктар музея Мар'ян Пецюкевіч з навучэнцамі гімназіі. Фота 1941 г.

падлогі да столі быў завалены архіўнымі матар'яламі і старадрукамі так, што прысесці не было дзе. Азірнуўшы гэты кабінет Я.Купала ўсміхнуўся і сказаў: "Але ж вы тут як пацук ў кладоўцы арудуеце". Звяртаючыся да Венцловы далей працягваў: "Вось у якіх умовах жылі і працавалі культурныя дзеячы Заходняй Беларусі пад панскай Польшчай. Турмы будавалі для нашага народа, на музей не мелі грошай". Пасля кароткай, але змястоўнай гутаркі я паказаў госцям архівы "Нашай нівы", рукапісы абодвух пісьменнікаў, якімі яны вельмі цікавіліся і жартуючы аглядалі. Я.Колас паказваючы Венцлове некаторыя рукапісы свае і Купалы казаў: "Бачыце, гэта ж сляды першых нашых дзіцячых крокаў, якімі мы пайшлі ў літаратуру…" Купала вельмі ім зацікавіўся, разглядаў, а потым паказаў Коласу і Венцлову"[34].

З бр т мі Біржышк мі бел руск я дэлег цыя сустрэл ся толькі 17 м я ў Ак дэміі н вук: *"… як заявілі ў літоўскім урадзе, вельмі складанае пытанне — пытанне перадачы беларускага музея… Біржышка вырашылі вельмі проста: "Нам для беларусаў нічога не шкада. Калі ласка, бярыце ўсё што ў Літве беларускага, але не чапайце нічога нашага, літоўскага. Палякам і беларусам мы гатовыя вярнуць усё што звязана з іх гісторыяй"*[35].

Н гэтым фіцыйн я ч стк візіту был сконч н я. У выніку 15—19 м я 1941 г. был д сягнут я д моўлен сць б поўн й пер д чы музея. У св ім лісце д 3 чэрвеня 1941 г. Якуб Кол с зг дв е, што музей пл н в л ся р змясціць ў Мінску ў будынку т г ч сн г ЦК КП(б)Б, што зн ходзіўся н вуліцы К.М ркс , 12, дзе сёння р змяшч ецц Н цыян льны гіст рычны музей Рэспублікі Бел русь. Кір ўніцтв ЦК КП(б)Б мусіл пер ех ць у новы будын к н Чырвон рмейск й[36].

Яшчэ дв дні дэлег цыя пр вял ў Вільні, п слов х Ц.Г рбунов , з *"аглядам віленскіх цікавостак"*. Д кл дн вядом яшчэ пр візіт 17 м я ў Віленскую бел рускую гімн зію п вул. Д мінік нск й. Т м быў зроблены здым к бел руск й дэлег цыі р з м з яе дырэкт р м Мікол м Анцукевіч м, М р'ян м Пецюкевіч м і вучнямі[37]. Яшчэ дзін фот здым к р з м з Антон с м Венцлов й, Люд с м Гір й, Міх сём Л рч нк м і іншымі быў публік в ны н ст ронк х г зеты "Літ р тур і м ст цтв "[38]. Пр візіт піс лі г зеты "Звязд " і "Кр снае зн мя"[39].

Адр зу ж п сля вярт ння дэлег цыі з Вільні 20 м я 1941 г. Прэзідыум АН БССР прыняў п ст нову б пер д чы музея ў БССР, п д пеку Ак дэміі н вук, якую п дпіс ў яе прэзідэнт к дэмік К.Гор ў[40]. У ёй п дкрэсліў л ся і г тоўн сць пер д ць м тэрыялы літоўск г п ходж ння ў ЛССР.

Адн ч сов ўпершыню был зроблен н вуков я цэнк збор ў літоўскімі н вукоўц мі. Яе пр вёў дырэкт р Інстытут гісторыі АН ЛССР пр фес р К.Яблонскіс. У св ім з ключэнні ён з зн ч ў рэгіян льны х р кт р збор ў, не дм ўляючы н цыян льную снову м тэрыял ў. *"Усе матэрыялы сабраныя тут, у Вільні… Яны адлюстроўваюць беларускае мінулае горада Вільні і Віленшчыны, нацыянальную і сацыяльную барацьбу беларусаў, іх культурныя праявы. Таму страта музея ў Вільні будзе вялікай стратай для жыхароў горада Вільні і Віленшчыны. Для той часткі, якая доўгі час жыла з беларускім народам у гэтым рэгіёне... Можна было б абмяняць гэтыя прадметы, перадаць ў Мінск і забраць з Мінска і іншых музеяў БССР прадметы, вывезеныя з тэрыторыі Літоўскай*

ССР [і наадварот], але гэта знішчэнне цэласнасці і тых і другіх музеяў"[41]. Ф ктычн т кое мерк в нне грунт в л ся н прынцыпе цэл сн сці і п в гі д музейных збор ў. Згодн з ім іх цэл сн сць не п вінн п руш цц і яны мусяць з хоўв цц н той тэрыторыі і ў тым гіст рычным к нтэксце, у якім былі створ ныя. К.Яблонскіс зр біў выснову б немэт згодн сці пер д чы музея ў БССР, пелюючы д н вуковых рхів зн ўчых і музеязн ўчых прынцып ў. Н д лей яго прытрымлів ліся іншыя літоўскія спецыялісты, якія пр ц в лі з м тэрыял мі музея. Яны р згляд лі Віленшчыну як спецыфічны шм ткультурны і шм тэтнічны рэгіён, гіст рычныя с блів сці яког п дляг лі з х в нню як бясспрэчн й к штоўн сці многіх н род ў.

Пер мовы, пр ведзеныя ў м і 1941 г., ст лі ключ вымі ў спр ве д лейш г лёсу музея. Літоўскія н вукоўцы вык з ліся к тэг рычн супр ць пер д чы м тэрыял ў у БССР і п дзелу музея. Яны п слядоўн прытрымлів ліся гэт й п зіцыі і імкнуліся д з х в ння музея ў яго цэл сн сці і перш п ч тков й к нцэпцыі. Бел рускі бок, у соб х п ртыйных кір ўнікоў П.П н м рэнкі і Ц.Г рбунов , н той ч с лічыў в жным пер мяшчэнне культурных к штоўн сцяў і рхів ў бел руск г п ходж ння ў БССР. Адн к д чэрвеня 1941 г. ніякіх пер мяшчэнняў не дбылося і пыт нне к з л ся дкл дзеным д к нц в йны.

---

[1] У н вуков й літ р туры і д кумент х вык рыстоўв юцц дзве сноўныя н звы: Віленскі бел рускі музей імя І.Луцкевіч і Бел рускі музей імя І.Луцкевіч ў Вільні. Вык рыст нне перш г в рыянту был х р ктэрн для эт пу яго існ в ння з 1921 п 1940 гг., другог — з 1940 г. і д лей. Афіцыйн я н зв згодн с ст тут м — Віленскі бел рускі гісторык -этн гр фічны музей імя Ів н Луцкевіч .

[2] Суш А. Першыя спробы ств рэння бел руск г музея: Ів н Луцкевіч і Львоў // Музейны веснік. Вып. 5. Мінск, 2003. С. 6—16; Покл д Т. Віленскі Бел рускі Музэй імя І.Луцкевіч і яго др джэнне // Białoruskie Zeszyty Historyczne. Т. 20. Бел сток, 2003. С. 217—224; З п ртык Г.В. Д кумент льны фонд Бел руск г музея імя Ів н Луцкевіч ў Вільні як рхіўны помнік XX ст годдзя // Прогр мм "П мять мир ": деятельность библиотек, рхивов, музеев по сохр нению документ льного н следия. М тери лы междун родной конференции (Н цион льн я библиотек Бел руси, 30 ноября — 1 дек бря 2006 г.). Минск, 2007. С. 74—82; Л б чэўск я В. Ф льккл рыстычны рхіў Бел руск г музея Ів н Луцкевіч : вярт нне пр з 65 г доў // Homo Historicus 2012. Г д вік нтр п л гічн й гісторыі. Вільня, 2012. С. 465—486 і інш.

[3] Музейны веснік. Вып. 5. Мінск, 2003. С. 4—34; Ів нов В.С. Архіўн я ч стк Бел руск г музея імя Ів н Луцкевіч ў суч сных сховішч х // Д кумент льн я сп дчын Бел русі XIV—XX ст годдзяў. М тэрыялы н вуков -пр ктычн й к нферэнцыі, прысвеч н й 75-годдзю Н цыян льн г гіст рычн г рхіў Бел русі (Мінск, 26 чэрвеня 2013 г.). Мінск, 2014. С. 169—174 і інш.

[4] Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas (LVIA). F. 1001, a. 1, b. 26, 70, 100.

[5] Н цыян льны рхіў Рэспублікі Бел русь (НАРБ). Ф. 4п, воп. 1, спр. 13984, 15594, 17220, 17504.

[6] Куп л і Кол с, вы н с г д в лі: д кументы і м т рыялы. Кн. 2. 1939—2009. Ч. 1. Мінск, 2011. С. 66—74.

[7] Літ р тур і м ст цтв . 1941. № 21(520), 24 м я. С. 1; Культурн я сувязь двух бр цкіх рэспублік // Звязд . 1941. № 117, 20 м я. С. 1; Кр сное зн мя. 1941. № 115, 18 м я. С. 1.

[8] Гр бінскі Б. С кольшчын -Гор дня-Вільн // Arche. 2000. № 5. С. 179—208; Пецюкевіч М. Усп міны пр Віленскі музей // Сп дчын . 1995. № 2. С. 77—85; Пецюкевіч М. У пошук х з ч р в ных ск рб ў. Вільня, 1998; З усп мін ў Я.Шутовіч . Сп дчын . 1995. № 1. С. 32—46.

[9] Пецюкевіч М. М е сустрэчы з н роднымі песняр мі Янк м Куп л м і Якуб м Кол с м. // Аддзел рэдкіх кніг і рук піс ў Цэнтр льн й н вуков й бібліятэкі імя Якуб Кол с . АРКР ЦНБ НАН Бел русі. Ф. 60, воп. 1, спр. 7, рк. 1—2; Усп міны Я.Шутовіч ; Т м ж . Ф. 1, воп. 1, спр. 60.

[10] Пецюкевіч М. Усп міны пр Віленскі музей. С. 80.

[11] Гр бінскі Б. С кольшчын -Гор дня-Вільн . С. 179—208.

[12] Юркевіч А. Бел руск е н вуков е т в рыств ў Вільні: хронік дзейн сці ў 1918—1944 гг. // ARCHE. 2014. № 7-8. С. 219—220.

[13] Гр бінскі Б. С кольшчын -Гор дня-Вільн .

[14] LVIA. F. 1001, a. 1, b. 26, l. 1.

[15] Гр бінскі Б. С кольшчын -Гор дня-Вільн .

[16] LVIA. F. 1001, a. 1, b. 26, l. 42—43.

[17] Т м ж . L. 1a, 3, 4.

[18] Пецюкевіч М. Усп міны пр Віленскі музей. С. 81.

[19] LVIA. F. 1001, a. 1, b. 26, l. 7, 7v.

[20] Т м ж . L. 17

[21] Т м ж . L. 8, 8 дв.

[22] Т м ж . L. 9, 10—12, 17

[23] Пецюкевіч М. Усп міны пр Віленскі музей.

[24] Усп міны Я.Шутовіч . Л. 8.

[25] LVIA. F. 1001, a. 1, b. 26, l. 19-20 v.

[26] Пецюкевіч М. Усп міны пр Віленскі музей. С. 83.

[27] LVIA. F. 1001, a. 1, b. 26, l. 34—35.

[28] Т м ж . B. 13984, l. 1—12.

[29] Т м ж . B. 26, l. 23, 26, 26v, 27.

[30] НАРБ. Ф. 4п, воп. 1, спр. 172020, рк. 73, 511.

[31] Т м ж . Спр. 17504, рк. 57—62, 79, 81.

[32] Усп міны Ц.С.Г рбунов . Пер д в йной. П ездк ў Вільн // Куп л і Кол с, вы н с г д в лі: д кументы і м т рыялы. Кн. 2. 1939—2009. Ч. 1. С. 69—74.

[33] Т м ж . С. 71.

[34] Пецюкевіч М. М е сустрэчы з н роднымі песняр мі Янк м Куп л м і Якуб м Кол с м. Бел. мов // АРКР ЦНБ НАН Бел русі. Ф. 60, воп. 1, спр. 7, рк. 1—2.

[35] Усп міны Ц.С. Г рбунов . Пер д в йной. П ездк ў Вільн // Куп л і Кол с, вы н с г д в лі: д кументы і м т рыялы. Кн. 2. 1939—2009. Ч. 1. С. 74.

[36] Кол с Якуб. Збор твор ў у ч тырн цц ці т м х. Т. 13. Пісьмы 1908—1949 гг. Мінск, 1977. С. 230—231.

[37] Фот здым к з н дпіс м н дв роце // АРКР ЦНБ НАН Бел русі. Ф. 60, воп. 1, спр. 95, рк. 1.

[38] Літ р тур і м ст цтв . 1941. № 21(520), 24 м я. С. 1.

[39] Культурн я сувязь двух бр цкіх рэспублік // Звязд . 1941. № 117, 20 м я. С. 1; Кр сное зн мя. 1941. № 115, 18 м я. С. 1.

[40] LVIA. F. 1001, a. 1, b. 26, l. 30.

[41] Т м ж . L. 32—33.